

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Суми
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 7 від 21.06.2024 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. XI Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 травня 2024 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2024. 197 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2024
© Автори, 2024

СТРУПІНСЬКА Д. В.
*студентка, гр. СІ-21,
Сумський державний університет
(наук. керівник: д.і.н., проф. С. І. Дегтярьов)*

НЕПОЛІТИЧНІ ПРОЕКТИ ГЕОРГІЯ НАРБУТА ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Одним з яскравих представників української культури і мистецтва ХХ ст. є Георгій (Юрій) Нарбут. Він народився 9 березня 1886 р. на хуторі Нарбутівка поблизу Глухова у родині нащадків козацької старшини. Проживши всього 34 роки, він встиг зробив неоціненний внесок в розвиток української графіки. Період його піднесення як впізнаваної постаті в цій сфері започаткував стильові стовпи українського мистецтва на першу половину ХХ ст. Його культурний спадок є унікальним та актуальним для продовження розвитку нашої творчості.

З самого дитинства Г. Нарбут мав тягу до графічної галузі, захоплювався вирізанням витинанок з паперу та ліпкою з глини. Звичайні побутові предмети, що були оздоблені певним видом орнаменту надихали творчого Георгія на створення чогось подібного власними руками.

Деякі ранні роботи Нарбута гімназійного часу, графічні малюнки («Сторій Хоробрий», «Георгій») та ілюстрації до казок (таких як «Війна грибів», «Снігуронька» і т.д.) виставлялися на глухівських виставках, їх купували меценати та оцінювали любителі мистецтва. Перша публікація в житті молодого митця сталася у петербурзькому

видавництва, куди Георгій надіслав один зі своїх малюнків – «Герб міста Москви» [1, с. 7].

Вступ до Петербурзького університету привів Нарбута до кола художників «Мир искусства» та до плідного спілкування з І. Білібіном, М. Добужинським та іншими художниками. Білібін почав допомагати Нарбуту матеріально, інколи віддавав йому частину своїх замовлень, в основному – оформлення обкладинок [3, с. 25]. З часом Нарбут починає отримувати набагато суттєвіші замовлення від петербурзьких видавців, а також отримує роботу ілюстратора у видавництвах М.О. Вольфа та «Шиповника» за сприяння О. Бенуа, ще одного знайомого графіка [4, с. 172].

Оформлення книг «Ведьмідь», «Как грибы воевали», «Журавель та Чапля» та інших, зіграло роль так званого «перехідного містка» для Георгія Нарбута від наслідування сторонніх методів до відкриття власних. У казках «Деревянный орел» і «Как мыши kota хоронили», які також містять його ілюстрації, втрачається останній зв'язок з творчістю Білібіна, більше Нарбут до неї не повернеться. Наступні праці художника-графіка випромінюють невластиву іншим особливість, у них часто зустрічається щось «українське». У казці «Как мыши kota хоронили» були використані козацькі мотиви, образ kota там подібний до вигляду українського гетьмана [1, с. 10].

Взагалі Нарбут чи не постійно у своїх роботах використовував українські мотиви та орнаменти, в незалежності від того для кого він їх робив. Особливо це стосувалося садиб, краєвидів та інших пам'яток.

Своє навчання в університеті Нарбут припиняє на третьому семестрі, але навички у графіці лише

вдосконалює. Він відвідує приватні малярські школи. У 1909 р. Г. Нарбут їде до Мюнхена в студію Ф. Холлоші для підняття рівня своєї майстерності. Світогляд художника-графіка зазнає змін своїх масштабів, а творчість стає схожою до європейської.

У 1911 р. митець реалізує одну зі своїх ідей – серію книг з іграшками в ролі головних персонажів під зрозумілою назвою «Іграшки». В цей же час робить ілюстрації до байок І. Крилова, які стали його новим захопленням, так само як і твори Ф. Толстого. Ще дві книги авторства Крилова з малюнками нашого художника-графіка вийшли у 1912 р., тоді ж з'явилася і казка Г.Х. Андерсена «Соловей», над оформленням якої працював Нарбут. Ці проекти остаточно зміцнили статус Георгія Нарбута як талановитого митця [6, с. 16-20].

Завдяки виставці «Ломоносов і Єлизаветинські часи», яку у Петербурзі у 1912 р. влаштувала Імператорська Академія наук, Нарбут отримав можливість найближче наблизитися до українського мотиву у своїй творчості. Розписувати стіни у залі «Малоросія» було запропоновано саме йому. На цьому заході митець вперше мав змогу ознайомитися з таким розмаїттям українських стародруків, рукописних книг та архівних документів, а також з фотографіями архітектурних шедеврів та зображеннями козаків на портретах, печатках та інших речах, навіть з золотарством та срібними виробами українського виробництва. Ця робота дала Г. Нарбуту можливість потоваришувати з деякими граверами і на додачу зі знавцем козацьких архівів В. Модзалевським та цінителем української архітектури Г. Лукомським. Також митець

витрачає свій час на збірки Скаржинської в Лубнах та Тарновського в Чернігові. З цих заходів він отримує цінний матеріал та зростаючий інтерес до українського фольклору й етнографії [1, с. 13].

У 1913 р. С. Троїцький, один зі знайомих граверів Нарбута, створює журнал «Гербовед», до складу редакції якого згодом його залучають для підготовки й підбору гербів. В подальшому участь Нарбута в питаннях, що стосувалися емблем та гербів навіть не обговорювалася. Він володів високою майстерністю у їх створенні, знав багато деталей та різноманітних нюансів української геральдики. Всього ним було зроблено десь 100 гербів, з яких 60 були надруковані [5, с. 10].

У 1913-1914 рр. Георгій перебуває на рідному хуторі Нарбутівка. Його пристрастю стають силуетні портрети, в цій техніці він зображав своїх друзів та знайомих (Дмитра Багалія, Данила Щербаківського та ін.), виконував автопортрети та сімейні силуети [1, с. 15].

Ще одним цікавим заняттям для митця було зображення архітектурних форм. Поштовхом до цього стали подорожі по Україні. Він змальовував українські будівлі, деталі екстер'єру, окремі елементи вулиці, а потім використовував свої малюнки для створення обкладинок чи ілюстрацій до казок Андерсена та інших замовлень [1, с. 13-14]. Приблизно в цей же час Нарбут починає працювати з ілюстраціями до українських книжок, що видавалися в Петербурзі. Це були праці Г. Лукомського – «Давня архітектура Галичини», «Старовинні садиби Харківської губернії» та «Малоросійський гербовник» [5, с. 11].

Під час Першої світової війни Георгій Нарбут не припиняє творити, хоча офіційно знаходився у штаті царськосільського шпиталю. У 1915 р. він оздобив книгу «Герби гетьманів Малоросії» В. Лукомського та В. Модзалевського, що була опублікована всього у 50 примірниках [7, с. 40].

У 1916 р. у Г. Нарбута з'являється ідея для створення «Української абетки». В «Абетці» присутні різноманітні засоби графічної техніки. Більшість зображень були виконані в українських мотивах: образи козаків, українських народних інструментів, хатин тощо. «Українська абетка» є однією з найкращих робіт митця. Загалом у 1917 р. його «Абетка» складалася з 14 літер та обкладинки, а згодом він додасть ще три літери [1, с. 17-18].

До 1919 р. Г. Нарбут буде залучений до багатьох політичних проєктів: створення державної символіки, грошових знаків тощо. Це є предметом нашої окремої наукової розвідки.

У 1919 р. одним із незвичайних та рідкісних на той час проєктів художника-графіка було оформлення гральних карт. Він робить пародію на стиль портрету, використовує бурлескний жанр, в цьому всьому помітна деяка іронія. Оформлення колоди та сорочок карт містить в собі витриману кількість геральдичних знаків та орнаментальних мотивів. Цей проєкт Нарбута залишився нереалізованим [7, с. 55].

У тому ж 1919 р. Г. Нарбут стає ректором Української Академії Мистецтв, чим дуже пишається і витрачає час на переписування шрифтом «Пересопницького Євангелія» свого свідоцтва про обрання на посаду. Коли у Академії

відбирають приміщення, він приймає студентів у себе в будинку [1, с. 21]. Одним із проєктів, який митець хотів втілити при Академії було відкриття поліграфічного відділу. На жаль, цей задум не був втілений і навіть якоюсь мірою засуджений [2, с. 99].

Подальший шлях Нарбута зводиться до журнального дизайну, він працює над журналами «Мистецтво», «Зори», «Солнце труда», а також деякими книгами та збіркою поезій В. Нарбута «Алілуя». На обкладинці до «Мистецтва» можна побачити образ козака Мамає, навколо якого рослинні мотиви і позаду крилатий кінь, що символізує цілеспрямований розвиток культури у вже радянській Україні. Того ж персонажа – козака з бандурою, митець малює і на обкладинці збірки поезій «Алілуя». Особливість книжкової графіки Нарбута полягає у його вмінні вдало поєднувати шрифт і зображення. Палітурка до журналу «Зори» виконана ним в стилі української селянської вибійки, у ній дотримано колоритної скромності та декоративності, які підкреслює гарний напис у білому чотирикутнику. Обгортку до букваря «Ярина» художник-графік теж створив, посилаючись на характер української вибійки.

До речі, прекрасний зразок шрифту використав Нарбут у підготовці афіш до ювілейної виставки пам'яті Тараса Шевченка, що будуть завершені його старанним учнем Лесем Лозовським. Із близьких та хороших учнів митця, можна також назвати Роберта Лісовського [7, с.56-59].

У 1919 р. митець береться за ілюстрування «Енеїди» І. Котляревського та створює малюнок з відтінком героїко-епічних мотивів, без використання бурлеску, що

притаманний поемі. Це єдина ілюстрація з дванадцяти запланованих, що була виконана, але навіть її достатньо, щоб побачити шалену енергію та жагу Г. Нарбута до створення подібних українських шедеврів. Зображення виконано в яскравих кольорах, які вдало поєднуються між собою і створюють ефект урочистості та гармонії. Цей малюнок схожий на монументальний розпис чи навіть ескіз до фрески. Побутові та гумористичні елементи тут відсутні, натомість є глибока патріотична ідея. Загалом уся сукупність використаних художніх засобів робить цю ілюстрацію шедевром українського живопису [1, с. 20-21].

У 1920 р. Г. Нарбут відчуває справжнє творче піднесення. Академії мистецтв виділяють зручне місце на Хрещатику, графічний факультет отримує нові друкарські станки, а видавнича справа відроджується. Але у зв'язку з хворобою митець мусить перебувати у лікарні. А 23 травня 1920 р. його не стало [7, с.33-34].

В цілому, вплив Георгія Нарбута на розвиток української графіки та культури взагалі важко переоцінити. Він встиг збагатити культурно-мистецький спадок України вдосталь, проявивши справжній талант на мистецькому ґрунті. Його творчість постійно була пов'язана з українськими мотивами та традиціями, а відтак є невід'ємним елементом українського державо- і націєтворення.

---

1. Білецький П.О. Георгій Нарбут. Київ: Мистецтво, 1983. 118 с.

2. Бурачек М. Спогади про Г.І. Нарбута. Київ: Бібліографічні вісті, 1927. №1. С.91-101.

3. Диченко І. Крила музи Георгія Нарбута. Народна творчість та етнографія. 1966. № 6. С.25-35.

4. Дмитрієнко М.Ф., Ясь О.В. НАРБУТ Георгій (Юрій) Іванович // Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2010. Т. 7. С. 172-173.

5. Ернст Ф. Л. Георгій Нарбут та нова українська книга. Київ. Бібліологічні вісті. 1926. № 3. С. 5-35.

6. Крушельницький І. Георгій Нарбут. Мистецько-історичний нарис. Київ: Листки Мистецтва, 1930. С. 6-31.

7. Січинський В.Ю. Юрій Нарбут, 1886–1920. Краків; Львів: Українське видавництво, 1943. 62 с.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

Антонов Є. М.

Перебування Т. Г. Шевченка на Сумщині
у творчості Віри Юрченко 3

Власенко В. М.

З епістолярію Костя Мацієвича 1922 р. 9

Гаврилишин П. М.

Виявлені джерела до вивчення біографії
Богдана Гаврилишина 15

Герасимчук О. М.

Формування організаційно-правових основ
переселення козаків Північного Лівобережжя
України на Кубань у 1820–1825 рр. 20

Зінченко І. Д.

До питання про формування кордонів України
в 40-50-х роках ХХ ст.: огляд вибраної історіографії 27

Король В. М.

Село Блотниця Талалаївського району
1950–1960-х рр. у матеріалах усної історії 30

Котельницький Н. А.

Праці В. М. Хижнякова як джерело з історії формування
клерикальної політики земської ліберальної партії
Північної України (80-ті рр. XIX ст.) 43

Лобко Н. В.

Матеріали про військову службу як джерело
генеалогічної інформації 50

Медведєв І. А.

Події лютого-березня 2022 року в Тростянецькій
громаді Сумської області: хронологія та факти 55

Пономарьова К. О.

Історія військових поселень на території України:
до постановки проблеми 61

Шуть Т. І.

Соціально-економічне життя Сум у період німецької
окупації (за матеріалами газети «Сумський вісник») 65

Тихомиров К. В.

Жертви окупаційного нацистського режиму
на території України 70

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Андрощук В. П.

В'ячеслав Липинський на дипломатичній
службі Української держави 75

Баб'як М. О., Дикий В. В.

Дипломатична співпраця УНР і ЗУНР у добу
національно-визвольних змагань 80

Гончаренко А. В.

Радянська історіографія ролі Великої Британії в еволюції
колоніалізму наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. 84

Дацків І. Б., Проць В. В.

Міжнародна діяльність Лонгіна Цегельського 90

Зінченко І. Д.

Південно-західний кордон УРСР в 40-х роках ХХ ст.:
делімітація та демаркація 95

Іванов І. А.

Діяльність Оди Нобунаги по об'єднанню Японії 99

Мірошніченко А. В.

Роль Томаша Масарика в становленні
незалежної Чехословаччини 105

Назаров М. С.

Основні етапи російсько-української війни 2022-2024 рр. 110

<i>Порфілова М. В.</i> Зародження, формування і становлення соціальної політики	114
<i>Рагуліна А. В.</i> Смертна кара за кодексами законів Давньої Месопотамії	118
<u>КУЛЬТУРА ТА ОСВІТА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ</u>	
<i>Антоненко П. Ю.</i> Коренізація як передумова розвитку українського мистецтва в 1920-1930-х роках	121
<i>Антонов Є. М.</i> Ілля Ріпін – український художник	125
<i>Гвоздицька С. М., Єсін А. І.</i> Особливості сучасного етапу розвитку витинанки на Сумщині	129
<i>Глушенок Н. М.</i> Висвітлення стану дослідження поняття міждисциплінарної інтеграції	135
<i>Дегтярьов С. І.</i> Проект Батуринського університету гетьмана Кирила Розумовського	140

- Дегтярьова Д. С.***
Відстоювання феміністичних поглядів у драматичній
поемі «Бояриня» Лесі Українки 149
- Калінін І. М.***
Правознавство в чоловічих гімназіях
кінця ХІХ – початку ХХ ст. 155
- Картава К. С.***
Ганна Затиркевич-Карпинська – громадська діячка
та особистість 161
- Кудінов Д. В.***
Пансіон Ганни Іванової в Сумах: нотатки до історії
жіночої освіти 167
- Маркович О. С.***
Значення творчості Василя Кричевського 174
- Струпінська Д. В.***
Неполітичні проекти Георгія Нарбути як
складова української національної культури
початку ХХ ст. 181
- Ярош Н. В.***
Виховний процес у навчальних закладах системи
державних трудових резервів СРСР (1940–1950-ті рр.) 189

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 травня 2024 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.